

Iparművészetünk jövője

Falk

5/1

Köln

A mult társadalomban új művészetről csak bizonyos megkötésekkel lehetett beszélni. Voltak költők, írók, zenészek, festők, de sem szobrászatban, sem iparművészetben — nem beszélve az építőművészetről — nem mutatkoztak olyan művészek, akiknek oevre-je új bázist jelentett volna egy új térszemlélet kialakulásához. Voltak művészeink — de nem volt művészetünk. Pedig, ha a régi korokra gondolunk, melyek mindig új művészetet jelentettek a régivel szemben, nem kerülheti ki figyelmünket az a jelenség, hogy a nagy művészeti fellendüléseket megelőzte egy új világszemlélet, egy egységes művészeti köztudat, mely új térszemléletet és vele kapcsolatban új architektúrát produkált, közös feladatra egyesítvén vele a többi képzőművészeteket.

Hogy mi egy új világszemlélet bölcsőjénél állunk, azt mindnyájan érezzük; szemünk előtt alakul át az egyéni munka kollektív munkává, a dolgozó társadalmat nagy egységes kapocs köli össze, mely utódainkban építi ki azt a művészeti köztudatot, amelyből az új építészet és vele az új képzőművészet sarjadzik majd ki új adottságokkal, technikai felkészültségünk alkotó munkában való teljes átalakulásával.

Ebben az értelemben vett új művészetről a mult társadalmi rendben nem lehetett beszélni. A termelés anarchiája és szervezetlensége, belső ellentmondásai, a kapitalisztikus világnézet minden gyökértelensége, csak azt eredményezték, hogy a XVIII. század kulturájának minden hatása teljesen megsemmisült, anélkül, hogy ennek az egységesen felépült művészeti kulturának a helyébe bármi elfogadható kultúra kerülhetett volna. Nem akarom a kapitalista termelési mód művészet-hátértékelő okait mélyebben feltárni, csak röviden utalok azokra a lényeges gazdasági hatóerőkre, ame-

lyek kulturelles voltokkal az egész vonalon megakadályozták az új művészet kifejlődését, — bárhogyan is hirdették éppen a magántulajdon védőinek az ellenkezőjét. Az üzemek centralizálására való törekvés lehetett nagyszerű profit termelő gondolat, de kipusztította a XVIII. század terművészetéből fakadó város-képet. Ahelyett a város helyett, melyben a tér, az utca volt a művészi törekvés vezető gondolata (tehát a konkávitás) keletkezett egy új, rendszertelen, szisztéma nélküli városkép, melyben a háztömb, a ház, mint egyedül való jelenség volt a tendencia, (tehát konvexitás). A városkép elpusztításával azonban korántsem állott meg ez az öntudatlan destruktív program, hanem kiterjedt a házakra, a lakásokra, melyeket művészietlen tömegraktárokká nyomorított le a bankok nagystílű lakásuzsorája. A város és az ott hon művészete helyett, melyet a XVIII. századból készen kaphatott volna a kapitalista termelési rend (és itt, hiába, nem állhat meg az a menség, hogy az új nagyvárosok terjedelemben sokkalta felülmúlták a múlt század városait), egy vérszegény, térszemlélet híján szűkölködő, új város keletkezett. És azok, akik lakták az új utcákat, az új házakat, semmit sem vettek észre a lesülyedésből, mert nem volt szemük a meglátásra, nem volt izlésük a jó és a talmi megkülönböztetésére, mert nem voltak művészeti igényeik, nem volt életformájuk. És a legnagyobb veszteség ott ért bennünket, hogy a belekapcsolódni-tudás a természetbe réges-rég kiveszett; a ritka és felületes érintkezés a tájjal a természet átélését nem pótolhatta.

Meddőnek kellett lennie *szükségképpen* a múlt társadalmi rend minden képzőművészeti kulturájának. A régi művész-iparos helyét a részlet munkára begyakorolt, átfogó elgondolásra képtelen, munkás foglalta el s a tervezők papirosmunkára ítelt életében a műhely levegője, az anyaggal való kapcsolat semmi nyomot nem hagyott, azonképpen a valódi szükségletek átérzése sem. Egyfelől a tradíció nélküli iskolázás tudatlanul dobta őket

a gyár és a kereskedő karjaiba, másfelől a természettel való kapcsolat hiánya, az ornamentika fejlődésének csukta be az ajtaját. Népművészetünk nagyszerű díszítő szellemét értelmetlenül utánoz-

ták, elmélyedés nélküli, rutinos, epigon művészetre váltották föl.

Ma, mikor az új termelési rend munkához juttatja az eddig — némákat, ma, mikor a megbízásra várók álmai valóra válhatnak, fájón, de őszintén be kell vallanunk, hogy gyöngék vagyunk. A kommunista átalakulás csodákat produkált rövid egy hónap alatt, de azt a csodát nem tudja megcsinálni, hogy művészi köztudat, új térszemlélet, jó építészet, helyesen átélt tradíciók, természetbe való egyéni bekapcsolódás híjján, a kommunista iparművészekből jó iparművészeket is tudjon csinálni. Itt évek megfeszített munkájára lesz szükség, új iskolákra, műhely életre, minden megfeszített munka mellett is sok csöndes szabad óra elmélyedésére, hogy legalább a fiatal tehetségeket megmenthessük az iparművészetnek és becsületesen el tudjuk látni azt a munkát, amit tehetségtermelésnek neveznek.

Mózesi földadat, a mi átmeneti korunk, feladata — tudjuk, sejtjük, hogy el fog következni az ígéret földje, a művészet újra a régi jogaiba ül; az életnek újra kifejező formájává lesz, de mi már nem léphetünk erre az áldott földre, nekünk vállalnunk kell az előkészítés kemény, egész életünket lefoglaló munkáját.

A tennivalók vázlatos programja a következő lenne:

Elsősorban építészeti feladatokkal kellene kialakítani az élet új, emberibb keretét. Az üzemek egységesítésével meg kell oldani a gyári övezet helyét, úgy hogy a város fejlődését ne akadályozza. A közlekedés megoldásával kertvárosokat kell majd építeni, hogy újra birtokába vegye az ember a természetet. Ezzel kapcsolatban a lakás, az otthon

művészete legyen az, amit egyszerű eszközökkel, egyszerű anyagokkal kell legteljesebben szolgálnunk.

A lakás művészi megoldása után következik a könyv művészete. Komoly, nemes tipográfia-művészetet kell adnunk betűnek, dísznek, címlapnak egységesen, a könyvnyomtató-művészet eszközeivel kell szólnia hozzánk.

A színpadi dekoráció kérdése ne legyen öncél: minden, ami a színpadra kerül, az irodalmat szolgálja (de ne az írókat vagy a színészt, legkevésbé a díszletezőt). Nem kell a naturalizmus, de a Reinhardt-stílus sem. Nem kell festett díszlet — helyette plasztikusan felépített tömegek. Az építészet vegye kezébe újra a színpadi művészetet, ahogy ezt a színpadi művészet legjobb korszakában meg is tette. A fény és árnyék eszközeivel kell a néző képzelete számára a legegyszerűbb díszletből is a leggazdagabbat elővarázsolni.

Az üzemek decentralizálásával az iparművészeti műhelyek vidékenkénti elosztásával, a legnagyobbat lehet produkálni. Fel lehet támasztani vidéki kihalt iparművészeteket, felfrissíteni kivészett műhelytradíciókat, vidékeket lehet kulturcentrumokká avatni. Helyi kultúra kell. Meg kell menteni a vidéki művészet egyéni zamatát (amit még néhol a kapitalizmus civilizációja népművészetünkből meghagyott) egy új racionális bekapcsolódással a kézműipar, sőt a nagyipar számára. Új-Herendre, Tatára, Holicsra van szükségünk. Meg vagyok győződve róla, hogy a helyi kapocs sokkalta erősebben fűzi össze a különböző szakmákat, mint a közös szakma a műhelyeket. Állandó vidéki kiállítások, kisebb múzeumok gondoskodásuk után a képzőművészetek többi ágának bensőbb térhódításáról. Ha ezt a célt elérjük és lesz lokális kifejezésű kulturánk, megszerezzük iparművészetünknek azt az egyéni zamatot, amelyet a múlt társadalmi rend nemzeti stílusjelszavával, de egészséges decentralizáció nélkül nem tu-

dott elérni!

Az új oktatás lesz a legerősebb eszközünk a jövő előkészítésére. A nyolc éves elemi oktatás rajztanítása — amit még seholsem hajtottak végre ilyen egységesen — a természetutáni rajzolás helyett, a gyermeknek inkább tetsző, ornamentika tervezést lépteti életbe és pedig mindig egy meghatározott feladat és anyag keretein belül. A nyolc éven át, eleinte játékból, üzött tevékenység a 14 éves gyermekben már erős komoly bázisává alakul

át a későbbi szakiskolák hangsúlyozottan mesterségbeli képzésének. A tehetségesebbek a mesterséget (esetleg mesterségeket) egy külön célra felállított ipari műhelyiskolában, a tehetségek iskolájában, sajátítják el, melyhez a legmodernebbül felszerelt, a mai szocializálás alól éppen műipari jellegük miatt mentesített üzemeket csatolnak. A négy éves tanfolyam mesterségenkénti speciális iskoláiból kikerült legkiválóbbak, egy iparművészeti mesteriskolán folytatnák kiképzésüket, mely mesteriskola a többi művészeti mesteriskolákkal szoros kapcsolatban állana. Nem akarok elébe vágni a teljes programnak fontos, érdekes részletek közlésével, csak hangsúlyozom, hogy a múlt rendszer a középiskola negyedik osztályát folytató öt éves iparművészeti iskolájában kvantitatíve sem adhattott ilyen nagy anyagot, nem is szólva a műhelyben való dolgozásról a múlt papiros tanításával szemben.

A rendes oktatás mellett gondoskodni fogunk az iskolából már kikerült iparművészek továbbképzéséről, ugyszintén teret engedünk kiválóbb műiparosoknak is, hogy a társadalmi munka keretein belül szakmaikban tovább képezhessék magukat.

Az új termelésre való áttérés egyik legfontosabb eszköze lesz a szelekció. Ahogy az új társadalmi rend megszervezi a termelést magát, úgy az iparművészek hatásköri elosztásáról is kell gon-

*Iparművészeti
jószág*

Fájl

5/1

doskodnunk. Vannak kitünő gyakorlati tudású iparművészek, akik tervezéssel nem foglalkoznak behatóan, vannak ipari szakoktatásra alkalmasak, vannak adminisztratív szerepek betöltésére kiválóak. Ha alkalmat adunk arra, hogy a nagyobb feladatokat, egy kiválóbb művész vezetése alatt, több fiatal tehetség végezze, ezzel két célt szolgálunk, a művészi továbbképzést és az egyén munkája helyett a kollektív együttérző összmunkát.

A munkaidő leszállításával szabadon maradt időben a munkás egyéni hajlamainak legmesszebbmenően áldozhat. Lesznek akik munkásegyetemre járnak, mások az iparművészeti kézműipar otthoni művelői lesznek. Egy a legjobb értelemben vett dilettantizmus humuszából alakulhat ki a jövőben elkövetkező új népművészet. Mindig ilyen széles értelemben vett népművészetből épült fel az a művészi köztudat, mely hivatva van az új építészet és vele az új képzőművészet megteremtésére.

Előadások egész sorozata, munkás-szemináriumok fognak gondoskodni az iparművészet megértéséről, főleg a lakás lélekfejlesztő művoltáról, a legnemesebb igények fejlesztéséről.

A piac és az ár vesenye megszűnével, semmi sem áll utjában annak, hogy minden ipari termék a legkiválóbb minőségű legyen, sőt maga az anyag ökonómia kívánja éppen, hogy csak tartós igazi minőségmunka létesüljön. A jó anyag és a jó munka lesznek a szép munkának előfutárjai.

Vallási babonák nem fogják útját állani a temető új művészetének. Krematóriumok épülnek és kedves ligetekben, erdőkben, egymást nem zavarva, helyezkednek majd el az egyszerű urnák és sírkövek.

A tradíciónak, minden művészeti fejlődés szerves kapcsolójának nagy szerepe lesz a jövő nevelésében. Maguk a fiatalok mérik fel művészeti emlékeinket, anyagukban, valóságos méreteikben, elhelyezési módjukban, technikai titkaikban értik

meg majd az elmúlt művészetek szellemét és becsülettel igyekeznek maguk is a régi művészek hosszú sorában elhelyezkedni, nem fognak divat-áramlatoktól gyökértelenül ide-oda sodródni és nem szereznek önmaguk értékéről hamis képet.

Igy előkészítve jön el az új művészi köztudat, az az új térszemlélet, mely megszüli az új építészetet s közös feladatokon kipróbált méltó társát: az új iparművészet.

Kozma Lajos